

Георгі Нешев

**БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ
XV-^XVIII ст.**

Софія, 1997. – 48с.

Георги Нешев

**БЪЛГАРО-УКРАИНСКИ КУЛТУРНО-
ИСТОРИЧЕСКИ ВРЪЗКИ ПРЕЗ XV–
XVIII е.**

София, 1997. - 48с.

Слов'янське товариство Болгарії видало в серії "Слов'янська бібліотека" науково-популярний нарис відомого дослідника українсько- і російсько-болгарських відносин Г. Нешева, присвячений питанням болгаро-українських культурних та історичних зв'язків XV–XVIII ст. Слід зазначити, що в радянській історіографії дослідження цих зв'язків, як правило, йшло в контексті російсько-болгарських. Автор рецензованої праці зосередив увагу на українсько-болгарських зв'язках як спеціальному предметі дослідження. Охарактеризувавши їх основні історичні форми, властиві для XV–XVIII ст., він відзначив особливість історичної ситуації як для Болгарії, що втратила свою незалежність, так і для України, землі якої були розчленовані й перебували у складі кількох держав.

Болгарія протягом віків виступала як носій і охоронець греко-слов'янських культурних традицій, їх осередком у другій половині XIV ст. була столиця Другого Болгарського царства — Велике Тирново, зокрема царський і патріарший скрипторій, навколо якого за часів патріарха Євтимія (1375–1393) склалася так звана тирновська книжкова школа, що справила вплив на розвиток української культури XV ст. Літературні традиції цієї школи принесли в Україну митрополит Київський і всієї Русі Кигіріан (1376–1406 рр.) та Григорій Цамблак — митрополит Київський і Литовський (1414–1420 рр.). Автор приділяє значну увагу цьому питанню. З встановленням османського панування в XV ст. Болгарія втрачає свою роль культурного орієнтира для православного слов'янського світу (*Slavia orthodoxa*), проте зберігає греко-слов'янські традиції, які в умовах інонаціонального гноблення стали захисною формою культурного розвитку. Цей до певної міри консерватизм допоміг болгарській культурі зберегти свою слов'янськість та етнічну ідентичність. Культурне життя жевріло, як відзначає автор, при церквах та монастирях. Саме через церковні інститути протягом XV–XVIII ст. підтримувалися болгарсько-українські культурні зв'язки, особливо через Зографський та Хілендарський монастирі на Афоні.

Українські культурно-освітні діячі кінця XVI — початку XVII ст. також надавали великого значення збереженню спільних греко-слов'янських культурних традицій, зокрема церковнослов'янської (староболгарської) мови як літургічної, так і літературної. Не випадково, підкреслює Г. Нешев, саме на Україні, в Острозі в складі Букваря в 1578 р. було вперше опубліковано пам'ятку болгарської писемності X ст. "Сказаніє, како состави св. Кирилл философ азбуку по языку словенську", а пізніше, у 1671 р. Києво-Печерською друкарнею — "Житіє св. Іоанна Рильського", день якого відзначає вся православна церква. Ці спільні історико-культурні традиції та схожість історичних доль зумовлювали тісні культурні контакти між Болгарією та українськими землями в останні віки Середньовічної епохи.

Велике значення для розвитку болгарсько-українських культурних зв'язків мало заснування та діяльність Києво-Могилянської академії. Вона приваблювала вихідців з Балкан не лише своїм високим науково-педагогічним рівнем, а й тим, що, не поступаючись європейським університетам, була слов'янською православною інституцією. Правда, власне болгар не так уже й часто згадуються серед студентів академії. На це слушно звертає увагу Г. Нешев. Південні слов'яни були представлені в ній переважно сербами. Але поміж тих, хто записаний в академію як серб, певну кількість становили, безперечно, болгар. Бо інакше, як підкреслює автор, не можна пояснити факт поширення в Болгарії українських стародруків XVII і XVIII ст. та рукописних книг, зокрема праць киево-могилянських діячів.

В кінці Середньовіччя український і болгарський народи об'єднувала боротьба проти турецької агресії. Тому не випадково, зазначає автор, у Реєстрі Війська Запорізького зустрічається чимало болгарських прізвищ. Козацтво сприймалося на Балканах як вагома військова сила, що протистояла натиску "бусурман". А в колі українських церковних та культурно-освітніх діячів XVII ст. культивувалася ідея слов'янської єдності як протидія агресії Османської імперії у Південно-Східній Європі. Вони співчутливо ставилися до долі болгар, яким випало терпіти османське іго, і називали їх своїми братами.

Чимало місця в нарисі відведено висвітленню масової появи на українських землях вихідців з південнослов'янських земель — сербів і болгар. В середині XVII ст. царський уряд визначив спеціальні території для їх поселення на півдні України, на яких було утворено дві територіально-адміністративні одиниці — Слов'яносербію і Новосербію. Вони традиційно розглядаються як одна з форм історичних зв'язків України з південними слов'янами. Автор, використовуючи архівний матеріал, що зберігається у ЦДІА в м. Києві, простежує переселення з Болгарії цілих родин. Але хотілося б звернути увагу й на зворотній бік цієї справи: нові поселенці осідали на землях, що належали Запорізькій Січі, права й "вольності" якої царат у XVIII ст. послідовно обмежував аж до повної її ліквідації в 1775 р. Дбав уряд царської Росії не про порятунок південних слов'ян від турецької неволі, а про формування військових одиниць, які можна було використати в разі потреби і проти місцевого населення, і проти турецької агресії. На нашу думку, слід звертати більшу увагу саме на контакти і взаємовпливи мешканців болгарських поселень та місцевого українського населення. Для цього, очевидно, потрібні додаткові пошуки документальних джерел.

Загалом хотілося б відзначити добру обізнаність автора з сучасними українськими науковими дослідженнями не лише з історії болгарсько-українських взаємин, а й з історії освіти, філософії, літератури, зокрема, діяльності Києво-Могилянської академії. Автор широко використовує архівні джерела, які зберігаються у Києві. Нарис Г. Нешева про болгарсько-українські культурні та історичні взаємини XV—XVIII ст., на нашу думку, розширить і поглибить знання болгарського читача про Україну, її культуру, місце і роль у слов'янському світі. Зацікавить вона й українського читача.

О. М. ДЗЮБА (Київ)